

MICHAL HORSKÝ

Politické iskrenie

Vítazstvá a prehry slovenskej politiky
1989 – 2018

MARENČIN PT

Mojim detom

MICHAL HORSKÝ

POLITICKÉ ISKRENIE

Vítězství a prohry slovenskej politiky

MARENČIN PT

Kniha bola vydaná s finančnou podporou Nadácie TA3

Copyright © Michal Horský, 2018
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2018
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Cover photo © Ľuboš Pilc
Cover © Marenčin Media, 2018
Design © Marta Blehová, 2018
711. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0284-4 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0285-1 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0286-8 (ePub)

ÚVOD

Politika je hra, v ktorej to vždy iskrí. Hra, ktorá si neberie od-
dychový čas, ba ani polčasovú prestávku. Keď utíchnu oslavy ví-
ťazstva, keď sa prehltnie horkosť z prehry, všetko sa začína nanovo.
Toto pravidlo platí primárne pre demokratické spoločnosti a od
nežnej revolúcie je tiež neodmysliteľnou súčasťou slovenskej po-
litiky. Toto pravidlo zároveň akosi podvedome velí, aby sa víťazi
aj porazení hneď po voľbách pustili do novej, možno ešte drsnej-
šej politickej hry. Do hry, v ktorej sa zápasí o tróny, ministerstvá
alebo trafiky a čoraz zriedkavejšie o idey, hodnoty a vízie. Pora-
zení neraz bojujú o prežitie, alebo aspoň o lepšiu pozíciu pred
ďalšími voľbami. Prvý rok po voľbách je tým obdobím, v ktorom
sa najlepšie prejaví to, kto bol a kto ešte stále je dobrý politický
hráč. Kto má akú výdrž. Kto si musí predsa len vybrať oddychový
čas, či nadobro odísť do politického dôchodku.

Na to, aby sme vedeli identifikovať, kam bude smerovať slo-
venská politika po ostatných parlamentných voľbách a ako sa
bude ďalej vyvíjať smerom k prezidentským voľbám, ktoré sú na-
plánované na jar 2019, je potrebné poznať východiská a príčiny
súčasného stavu slovenskej politickej scény. Je potrebné obzrieť
sa na začiatok budovania našej demokracie a štátu a pomenovať
vtedajšie víťazstvá a prehry politických elít, formujúcich sa poli-
tických strán a v neposlednom rade aj nás samotných – voličiek
a voličov, viac či menej pasívnych občanov a pozorovateľov dia-
nia v aréne slovenskej politiky. Analýza zlomových okamihov,
víťazstiev a prehíer slovenskej politiky od vzniku Slovenskej

republiky je dôležitým faktorom k poznaniu našej súčasnosti a budúcnosti.

Už začiatkom 90. rokov minulého storočia som vo svojich esejach, rozhovoroch a diskusiách s kolegami politológmi upozorňoval na to, že slovenská demokracia je krehká, že môže veľmi ľahko skorodovať. Môže prehrať boj s mocichtivými politikmi, ktorí uprednostnia neliberálne podoby demokracie či nové formy totalít, ktoré budú pod ochranou ruského medveďa alebo miestnych oligarchov tzv. domácej kapitálovej vrstvy mečiarovských a postmečiarovských privatizérov. Obzretie sa za metamorfózami slovenskej politiky odhaľuje zlomové udalosti slovenskej politiky, ktoré sa odzrkadľujú v našej politickej realite a z ktorých mnohé – často nepoučení – opakujeme dodnes. Nádej, ktorú občania spájali s prvou vládou Mikuláša Dzurindu a naštartovaním reforiem a integračných procesov smerom k Európskej únii a NATO, rýchlo zatienili nezhody politických spojencov a ľahkovážnosť politických elít, ktoré v konečnom dôsledku uprednostnili partikulárne záujmy politických strán či jednotlivcov a umožnili nástup prvej vlády Roberta Fica a politickú reinkarnáciu Vladimíra Mečiara a Jána Slotu. Pravicoví politici sa však nepoučili a s dôverou verejnosti opäť hazardovali v čase vlády Ivety Radičovej, ktorá skončila neslávne, pustením balónika, ktorý mal v rukách Richard Sulík. Kríza pravice, dôvery v politické strany a v politiku vytvorili priestor pre anti-politiku, pred ktorou už roky varovali francúzski politológovia a v našom geopolitickom priestore najmä filozof Václav Bělohradský.

V povolebných rošádach sa nesformovala taká vláda, ktorá by otočila kormidlo smerovania slovenskej politiky a po jednofarebnej vláde strany Smer-SD podnietila reformu pravicovej scény. Richard Sulík opäť raz viac rečnil, než konal. Igor Matovič sťa „slon v porceláne“ a Radoslav Procházka zas svojím vajataním nedali šancu na zmenu kurzu. Politickí matadori a ambiciózní nováčik tak vytvorili vládu, ktorá spojila Slovenskú národnú

stranu a Most-Híd do dovtedy nevídanej vládnej koalície. Nepomohli protesty. Ani obvinenia zo zrady voličov. Nič nezmenili ani hysterické reakcie staronovej opozície, doplnenej o antisystémovú stranu Kotleba – LSNS a anti-politické hnutie Sme rodina – Boris Kollár.

Kríza, v ktorej sa nachádzala slovenská opozícia, nevediac, ako sa vyrovnáť s danou situáciou, len podčiarkovala skutočnosť, že táto vláda – hoc pre mnohých nečakaná – nemala v danom čase reálnu alternatívu. A to ani v momente, keď sa jej jednota otriasala v základoch. Prvýkrát pri rozpade Prochádzkovej strany #Sieť, druhýkrát v čase krízy dôvery medzi predsedami vládnych strán v lete 2017. Opozícia však rezignovala na politiku. Viac než uchopiteľné politické idey, programové vízie a riešenia ich zaujímala mediálna prezentácia, predbiehanie sa v predkladaní stále nových káuz a hranie sa na vyšetrovateľov, prokurátorov a sudcov. Až jeseň minulého roku a s ňou spojené voľby do VÚC naznačili, že existuje možnosť na zmenu.

Tú im však poskytla iná udalosť. Slovenskú verejnosť šokovala brutálna vražda mladého novinára a jeho snúbenice. Odpoveďou na túto vraždu bolo prebudenie nespokojnosti so súčasným stavom. Občianska spoločnosť sa vzopala a ľudia na námestiach si vynútili odchod nepopulárneho ministra vnútra a predsedu vlády Roberta Fica. Počas rozpadu vládnej koalície načas zastavila rekonštrukcia vlády, avšak vo vzduchu je stále možnosť predčasných volieb. Nikto si nie je ničím istý – ani víťazstvom, ani porážkou. Ale sú to práve dlhoročné vyprázdňovanie politických strán, vzostup anti-politiky a oslabenie princípov zastupiteľskej demokracie, ktoré sú indikátormi blížiacej sa novej prechýľky demokratickej politiky.

Milý čitateľ, o tomto všetkom sú rozhovory o víťazstvách a prehrách slovenskej politiky a o politickom iskrení v našej politike, ktoré je dohrou volebného boja zo začiatku roku 2016. Rozhovory, ktoré vznikali v rozmedzí ostatných dvoch rokov – či už v diskusných reláciách v televízii TA3, alebo s novinármi z re-

dakcií Pravdy a iných médií. Nezanedbateľnú časť tvoria tiež doposiaľ nepublikované dialógy a eseje, resp. rozhovory, ktoré vyšli pred niekoľkými rokmi.

Na záver chcem poďakovať všetkým, vďaka ktorým mohla vzniknúť táto knižka. V prvom rade mojim deťom Michalovi a Svätoslave, ktorí mi pomáhali s každodennými starosťami. Mojim študentom, kolegom a dnes už najmä priateľom Dionýzovi Hochelovi, Martinovi Dankovi, Radkovi Dudovi a Jozefovi Lenčovi za podnetné pripomienky pri finalizácii textu, ale aj rady a myšlienky pred nejedným rozhovorom, ktorý som v poslednom čase poskytol médiám. Tiež novinárom Petrovi Bielikovi a Igorovi Stupňanovi za ich otázky, ktoré ma opätovne primáli k premýšľaniu o politike a jej súvislostiach. A v neposlednom rade mojim priateľom a dlhoročným spoločníkom, ešte z čias vysokoškolského časopisu Echo, Petrovi Zemanovi, Eugenovi Gindlovi a Martinovi Bútorovi. Ďakujem patrí aj vám, milí čitatelia, za vaše reakcie či pripomienky, ktoré ma motivovali k napísaniu tejto knihy.

Všetkým vám ďakujem.

Autor

3x O REVOLÚCII PO SLOVENSKY

MODERNÁ REVOLÚCIA A VZNIK REPUBLÍK OD NOVEMBRA 1989 DO JÚNA 1992

Obdobie rokov 1990 až 1992 bolo mimoriadne dôležité pre formovanie a priebeh politickej a ekonomickej transformácie Československa. Vo Federálnom zhromaždení dominovali témy postavenia a vzťahov prezidenta a parlamentu v postrevolučnom ústavnom systéme a tiež otázky budúceho, avšak už demokratického usporiadania vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi v spoločnom štáte či prípadne rozdelených štátoch. K téme revolúcie a porevolučného vývoja sa slovenská spoločnosť vracala pravidelne. Jedným z priestorov bola aj konferencia na pôde Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity, kde v novembri 1993 prebehla konferencia O podiele posttotalitných elít na rozdelení Československa. Z diskusií a debát s rôznymi českými a slovenskými politikmi vznikol aj nasledujúci rozhovor.

Keď sa spätne pozriete na udalosti z novembra 1989, čo podľa Vás patrilo k prednostiam transformácie v Československu? Ako vnímate obdobie medzi novembrom 1989 a júnom 1992?

K prednostiam obdobia november 1989 až jún 1992 patria predovšetkým: spôsob, akým sa česko-slovenská spoločnosť a tiež jej novembroví lídri vyrovnali s predchádzajúcim režimom, uskutočnené legislatívne zmeny v celom systéme zákonodarstva a v neposlednom rade aj naštartované transformačné hospodárske procesy. Tieto tri historické skutočnosti zásadne ovplyvnili nielen ponovembrový život v Československu, ale pretrvali aj

neskôr v samotných republikách. Myslím si, že budúcnosť do-
cení najmä zákonodarnú činnosť federálneho zhromaždenia, ale
aj jednotlivých národných parlamentov. Napriek ostrej dobovej
kritike nedokonalosti prijímaných zákonov (čas na verejnú dis-
kusiú bol prakticky nulový) ostávajú stále hlavným garantom
uskutočnených demokratických zmien v celej našej spoločnosti.
Iba mimochodom, dokladá to tiež fakt zachovania akademických
slobôd a Trnavskej univerzity v novembri 1992.

**Necelý rok po vzniku nezávislých štátov sa stále objavujú hlasy
tých, ktorí vystupujú proti rozdeleniu spoločného štátu. Bola
vôbec po novembri 1989 určitá možnosť, že by nedošlo k delbe
federácie?**

Pre stúpencov zachovania jednoty československého štátu,
najmä však pre tých, pre ktorých vstúpiť do dejín neznamena len
dívať sa späť, ale predovšetkým ísť dopredu, chcem pripomenúť
iba niekoľko momentov spoločenského života a politických roz-
hodnutí, ktoré de facto podmienili a de iure vyústili do založenia
dvoch samostatných štátov. Budúci historici transformačného
obdobia, ale aj súčasní projektanti nových národných štátov, by
si mali všimnúť doteraz prehliadané a menej diskutované skutoč-
nosti, ktoré podnietili rozdelenie.

Čo máte konkrétne na mysli?

Po prvé – je to rozhodne historicky bezprecedentný vplyv
a zodpovednosť jednej politickej sily slovenskej politickej scé-
ny za budúci osud Československa. V prvých demokratických
voľbách občan odovzdal svoju dôveru primárne nositeľom re-
volučných zmien. V Českej republike tri a pol milióna voličov le-
gitimizovalo takmer 45-percentné zastúpenie Občianskeho fóra
(OF) vo všetkých parlamentoch. Hnutie Verejnoscť proti násiliu
(VPN) získalo približne milión volebných hlasov a 32-percentné
zastúpenie v parlamentoch.¹ Podľa obsadenia najvyšších funkcií
v štáte (a to v oboch republikách) VPN spoločne s OF nominova-
lo aj kandidáta na prezidenta ČSFR a okrem neho tiež samostatné
posty predsedu Federálneho zhromaždenia, federálnej vlády, SNR

a republikovej vlády. Rok po revolúcii, už 17. novembra 1990, slovenská politická reprezentácia nominovaná hnutím VPN dosiahla taký kulmináčny bod zodpovednosti za osud Československa, aký nemala žiadna česká ani slovenská politická sila v predchádzajúcom sedemdesiatpäťročnom vývoji. Táto okolnosť, pochopiteľne, implikovala a dodnes vyvoláva množstvo otázok, ktoré súvisia s tou politickou situáciou. Otázne je predovšetkým to, či boli aktéri politických zmien v Slovenskej, ale aj Českej republike skutočne pripravení na radikálne systémové zmeny a zodpovednosť za transformáciu systémov, ktoré v každom historickom období fakticky nakoniec vyúsťujú do spochybnenia samotnej existencie štátu.

A podľa Vás boli muži a ženy novembra 1989 na túto zmenu a zodpovednosť adekvátne pripravení?

Pozrime sa na to, ako sa vyvíjali vtedajšie politické procesy. Ideové mocenské a geopolitické zmeny vyvolané pádom komunizmu v strednej Európe majú v 20. storočí svoje historické paralely iba s obdobiami konca dvoch svetových vojen. Pri vysvetlení faktu odovzdania kľúčových mocenských pozícií v štáte jednému hnutiu sa môžeme uspokojiť tým, že bolo osobnostne profilované alebo diplomaticky obratne prerozdelené v politických rokovaniach v júni 1990 po prvých slobodných voľbách. Faktom však ostáva, že nominované osobnosti v otázke tvorby ústavy a štátoprávneho usporiadania Československa zaujímali často až protichodné názory a postoje. Svedčí o tom aj skutočnosť, že v roku 1992 všetci zúčastnení skončili v rozličných politických zoskupeniach, ktoré neraz vzájomne súperili o moc aj predstavu budúcnosti. Diplomacia neobratnosť a dôverčivosť tých, ktorí rozhodovali o zostavovaní najvyšších politických orgánov štátu, zostala ukrytá v koordinačných centrách OF a VPN a jej autori sa napokon ocitli mimo oblasti reálnej parlamentnej politiky. V tomto kontexte hovoriť o akejkoľvek pripravenosti je veľmi naivné.

Čo bolo podľa Vás druhou prehliadanou skutočnosťou, ktorá koniec koncov viedla k rozdeleniu federácie?

Po druhé to boli kroky a vzťahy najvyšších ústavných inštitúcií. Vysvetlenie dôvodov, prečo sa legitímne zvolené a ustanovené najvyššie orgány štátu – Federálne zhromaždenie a vláda – fakticky vzdali právomocí rozhodovať o svojom bytí či nebytí a rozhodovanie o existencii štátu ponechali iným orgánom. Vo viacerých článkoch a diskusiách, čo sa venovali tejto oblasti, boli spomínané niektoré historické udalosti, ktoré predchádzali rozdeleniu. Konflikty, ako boli pomlčková vojna² a boj o kompetenčné zákony, oslabovali Federálne zhromaždenie. Dnes už je verejnosť pomerne zoširoka oboznámená o takmer ročnej snahe prezidenta predložiť na schválenie vlastný návrh novej ústavy. Tiež o rokovaníach oboch národných rád a o dohovoroch z Mílova už vieme takmer všetko.³ O čom sa však nehovorilo a stále hovorí málo, je fakt, že v marci 1992 iba dvomi či tromi hlasmi v slovenskej časti Snemovne národov neprešla podstatná novela ústavy, ktorá mala reálnu šancu uregulovať ďalší politický vývoj v Československu. Táto novela ustanovovala orgány, do ktorým majú byť v nastávajúcich voľbách opätovne zvolení poslanci federácie. Tento kľúčový moment bol veľmi málo medializovaný aj preto, že menovaná komisia Federálneho zhromaždenia pre vypracovanie ústavy prejavila len minimálnu aktivitu a celé Federálne zhromaždenie, vďaka jeho predsedovi i predsedníctvu, považovalo celú vec za druhoradú. Hlavným dôvodom bol nesúlad a vzájomné protirečenie vo výkone prezidentskej, zákonodarnej a výkonnej moci.

Ako to myslíte? V čom bol ten problém?

Na prvý pohľad sa zdalo, že pevný koalíčný základ mal iba vzťah prezident (Havel) a federálna vláda (Čalfa). Okrem faux pas pri jej menovaní (vláda v jeden deň bola vymenovaná, zároveň abdikovala a opätovne bola vymenovaná) si prezident v priebehu jej činnosti vynútil a prijal abdikáciu iba dvoch jej členov, pričom kauza odvolania ministra obrany Václavíka dodnes nie je dostatočne objasnená.

Vzťah federálnej vlády a Federálneho zhromaždenia podliehal

pozvoľnej erózii politického času a štiepeniu politických strán a hnutí v parlamente. Napriek týmto okolnostiam nedošlo k vážnej kríze, aj keď premiér vlády a ďalší ministri ako poslanci hlasovali za celý rad zákonov, ktorých schválená predloha v parlamente často principiálne popierala pôvodný návrh vlády. K takým patrili návrh, ktorý obhajoval predseda vlády, ale neobhájil pôvodnú verziu vlastného návrhu tzv. lustračného zákona, rovnako ako už vtedy presvedčivo samozrejímavý a neomylný minister financií bol fakticky prinútený súhlasiť s fenoménom reštitúcií v procese privatizácie a hospodárskych reforiem.

Avšak najväčšie, ba až ďalekosiahle dôsledky pre osud Československa mal vzťah prezidenta a Federálneho zhromaždenia. Charizmatický vodca politických zmien, nominovaný a zvolený do funkcie prezidenta drvivou parlamentnou väčšinou, počas celého funkčného pôsobenia dokázal znovu získať väčšinu v pléne Federálneho zhromaždenia iba pri schvaľovaní jediného zákona, a to zákona o udeľovaní čestných vyznamenaní ČSFR. Ostatné ním navrhované právne normy a iniciované predlohy, často zamerané na zachovanie spoločného štátu, niektoré zákony o referende, ale aj zákon o posilnení právomocí prezidenta či zmena volebného zákona sa nedostali ani len na prerokovanie v pléne parlamentu. Spolupráca prezidenta a parlamentu sa napokon obmedzila iba na de facto jednostrannú komunikáciu a prednášanie slávnostných prejavov na pôde parlamentu. Federálne zhromaždenie v tomto konflikte dosiahlo to, o čo sa usilovalo: dominantné postavenie na československej politickej scéne. Neraz sa to prejavilo i tzv. jakobínskymi formami (farbenie tanku naružovo a nosenie červených hviezd). Avšak reálne politické využitie tohto dominantného postavenia sa nijako nepretavilo do úsilia zachovať zjednotené Československo.

Bol podľa Vás ešte nejaký dôvod, ktorý spôsobil, že sa nepodarilo zachovať federáciu a tá sa následne rozpadla na dva suverénne štáty?

Áno, treťou príčinou bolo medzinárodné postavenie Česko-

slovenska, ktoré počas jeho existencie tvorilo vždy základnú prioritu domácej aj zahraničnej politiky. Napriek tomuto úsiliu vo svojej skoro sedemdesiatpäťročnej histórii bolo takmer tridsať rokov nielenže politicky závislé od nejakej veľmoci, ale de facto aj vojensky okupované. Vojenské okupácie boli pre obyvateľstvo legitimizované formou dodatočných ratifikácií tzv. medzinárodných dohôd a vynútených protokolov. Rovnako aj nástup a tiež pád komunistickej totality mali všetky formálne znaky parlamentne legítimnej demokracie. Hodnota medzinárodnej suverenity Československa vo vedomí miliónov ľudí iba minimálne korešponduje s ich osobnou slobodou a nezávislosťou. Nesúmeriteľná váha v medzinárodnom postavení Československa ako integrujúceho prvku v strednej Európe bola jednoznačná už pri založení tohto štátu. Po desaťročiach devastácie stredoeurópskeho geopolitického priestoru akoby sa vytratila. Navyše národné vlády, parlamenty a ich predsedníctva zvažovali prvky suverenity hlavne vo vzájomných česko-slovenských vzťahoch a prvok medzinárodnej obrany suverenity ovplyvnil ich rozhodovanie iba minimálne. Akoby Československo v medzinárodnom ohľade bolo iba prostým súčtom Čiech a Slovenska na mape stredovýchodnej Európy.

Mníchov a Moskovské protokoly, lepšie povedané vírus mníchovstva, normalizácie a celkovej rezignácie na možnosť ubránenia suverenity štátu, nielen v čase mocenského vákua, ale aj jeho polarizácie, bol tretím míľnikom na ceste k štátnej samostatnosti a medzinárodnej suverenite dvoch malých štátov. Od 1. januára 1993 pre pätnásť miliónov občanov bývalého Československa nastala nová éra. Väčšine z nich neostáva nič iné, iba si pripomenúť známy výrok jednej chorvátskej spisovateľky, ktorá po rozpade Juhoslávie napísala: „Milujem svoju krajinu, pretože je malá a je mi jej ľúto.“

Ubehli štyri roky od novembrových udalostí. Ako hodnotíte to, čo sa od roku 1989 udialo? Ako vnímate samotný rozpad federácie?

Hľadanie odpovedí na otázky o príčinách a dôsledkoch rozpadu Československa sú stále naliehavé a aktuálne. Spôsob pádu totality v Československu aj s odstupom tri a pol roka je možné hodnotiť ako mimoriadne demokratický. Ďalšie generácie v Čechách aj na Slovensku dozaista docenia túto skutočnosť. Horiace parlamenty nikdy spoľahlivo nesvietia na ceste k demokracii. V oblasti práva a legislatívy sa zrealizovali také obrovské zmeny, že si ich dodnes jasne a dôsledne neuvedomujeme. Rovnako dôležitá však bola aj ekonomická transformácia. Politické garnitúry, ktoré nastúpili po voľbách v roku 1992, nevytvorili inú alternatívu oživenia hospodárskeho života v Čechách, ba ani na Slovensku. No a nakoniec by sme nemali ignorovať skutočnosť, že postkomunistické elity zlyhali v oblasti morálno-politickej tým, že nedostatočne vymedzili mantinely politickej kultúry. Vidíme to aj v dnešnej dobe. Nie je to iba dôsledok vtedajšej politiky, ale možno jedna z hlavných príčin rozdelenia Československa.⁴

Doplnil by som to polovážne-položartom, predovšetkým v skratke. Od vzniku oboch štátov je výrazná aj premena ich spoločenskej klímy. Keby som to mal vyjadriť obrazne, Slovensko stálo a stále stojí pred tým, aby si ubránilo základné hodnoty demokratickej spoločnosti v samostatnom štáte. Česká spoločnosť to dnes tiež nemá ľahké a musí si zvykať na vážne odchýlky od demokratických štandardov. Aj keď ďalší vývin republík vychádza z jednej spojitej nádoby, ich dnešné problémy sú už v podstate nesúmeriteľné.

Michal Horský, november 1993

NOVEMBER 1989: MODERNÁ POLITICKÁ REVOLÚCIA

Na Trnavskej univerzite pôsobili mnohé osobnosti, ktoré sa aktívne zapájali do politických udalostí novembra 1989 a tiež do zápasu o demokraciu v čase mečiarizmu. Medzi učiteľmi budúcich politológov boli bývalí disidenti aj ostrakizovaní intelektuáli, bývalí i v tom čase aktívni politici. Výsledkom takéhoto na verejnú politiku zameraného prístupu k politológii boli a dodnes sú desiatky absolventov univerzity, ktorí pôsobia na významných pozíciách v médiách, súkromnom i mimovládnom sektore, v štátnej správe, akademickom prostredí aj v politike. Jedným z pozitívnych dopadov tohto „taviaceho kotla“ politickej vedy bola aj konferencia November 89 v regiónoch Slovenska a dnešok (november 1989 – november 1999), ktorá sa pri príležitosti desiateho výročia nežnej revolúcie konala na pôde Trnavskej univerzity. Z nej pochádza aj nasledujúci rozhovor a spomienka na revolučné udalosti.

Ako sú s odstupom desiatich rokov vnímané udalosti novembra 1989?

Udalosti roku 1989 v stredovýchodnej Európe, a teda aj november 1989 v Československu, jedni považujú za puč, ľudovú vzburu či štátny prevrat, iní za zmenu, demokratickú revolúciu. Rozdielnosť tvrdení je významovo tak protirečivá, že napokon nie iba popiera zmysluplnosť otázky, ale relativizuje aj samotnú udalosť. Ambivalentnosť tvrdení má však viacero príčin.

Memoáre aj odborné štúdie, ktoré spochybujú revolučný vývin udalostí, poukazujú na tri závažné okolnosti. Predovšetkým na to, že pád režimov sa mohol uskutočniť iba po tom, ako koloniálno-imperiálna mocnosť Sovietsky zväz prestal poskytovať komunistickým diktatúram vojenskú ochranu. A keďže toto rozhodnutie predchádzalo udalostiam, zdá sa im, že bolo vopred

plánované a riadené. Po druhé – priebeh udalostí vo väčšine krajín sa uskutočnil bez revolučného násilia zdola. Domnievajú sa preto, že v spoločnostiach chýbala všeobecná vôľa k zmene. A napokon tretím naliehavým argumentom, ktorý popiera revolučný charakter zmeny, je aj okolnosť, že elity predchádzajúceho režimu, komunistická nomenklatúra, neboli zvrhnuté, ale ich politicko-hospodárska moc, v rôznych variantoch, v postkomunistických štátoch pretrváva až dodnes.

Aký je obraz novembra 1989 v politologickej perspektíve?

Ten je závislý od toho, ako je z politologického hľadiska charakterizovaná revolúcia, resp. ako s odstupom času hodnotia udalosti spred desiatich rokov. Aj keď revolúcia môže byť len sotva demokratická, väčšina autorov napriek týmto argumentom uznáva, že zmeny vo vládných mocenských štruktúrach sa predsa len uskutočnili demokratickým spôsobom. Nové politické autority a občianske hnutia svojím zdôrazňovaním hodnôt pluralitnej demokracie, občianskej slobody a dlhodobo presadzovanej ochrany ľudských práv konštitutívnym spôsobom prelomili v tom čase panujúci, avšak „chátrajúci“ politický a hospodársky systém. Pravda, nestalo sa to za deň ani za týždeň.

Revolúcie si vždy vyžadovali omnoho hlbšie a širšie zmeny v spoločnosti, než je možné urobiť, alebo aj neskôr v reflexiách z večera do rána postihnúť. To, či a do akej miery boli demokratické revolúcie vyvolané – a neskôr aj podnietili komplexnú zmenu spoločenských hodnôt, sociálnych štruktúr, politických inštitúcií, ako aj zmeny vo vládnucich elitách a ich sociálno-spoločenskom zázemí –, ukáže vždy až dlhší časový odstup. Aj preto autori teórií revolúcií rôznych ideových orientácií prísne rozlišujú spoločenské prostredie, v ktorom sa revolučné zmeny pripravujú a odohrajú, samotný revolučný akt a tiež zmeny, ktoré sa bezprostredne i neskôr po ňom uskutočnia. Namiesto pokusov o tento výklad udalostí často siahame po ich politickej interpretácii. Toto má však viacero príčin, prípadne úskalí.

Môžete ich nejakou spôsobom priblížiť? Špecifikovať?